

opisuje vse zvrsti vodnih koles, zlasti zajemalne, na lopate in korce. Prav tako razlikuje, vodna kolesa tudi po višini padca vode nanje (kolesa na zgornjo, hrbtno, srednjo, spodnjo in globoko vodo), pri vseh teh zvrsteh pa ob enem tehniško ugotavlja, kakšna vrsta kolesa je ob raznih pogojih, kakor so močan padec, globoka reka, brzica itd., nujno potrebna in edino možna.

Poglavje »Industrijska in obrtna dejavnost na slovenskem ozemlju« sicer etnografa ne bo posebej zanimalo, omenim naj ga pa kljub temu, saj je doslej najpopolnejši, vsaj sumarično urejeni seznam obrtnosti in stare industrije v naših krajih. Seznam je sicer urejen po abecednem redu krajev, vendar pa premalo pregledno.

Važno za etnografa pa je zadnje poglavje »Po nekaterih sledih...«. V njem nam avtor po arhivskih virih, skicah, Valvasorju in po ostankih preteklosti na terenu skuša prikazati in opisati vse, kar se nam je glede vodnih koles ohranilo v Sloveniji. Pri tem nam v tekst nasuje mnogo domačih izrazov, tako n. pr. o vodi (str. 296—297), objavlja mlinski red iz leta 1814, ki je prav tako važen zaradi domačega izrazoslovja za razne dele mlinskih naprav, navaja domače izraze za posamezne dele fužinskega kladiva (str. 358) in za dele vodnih koles pri fužinah (str. 371—372, 376, 378), vrhu tega pa po Rudolфу Andrejki še imena za raznovrstne kroparske žeblje.

Delo je izredno bogato ilustrirano, saj obsega na 395 straneh kar 360 foto-posnetkov in skic. V bistvu je vsak opis ponazorjen s sliko in reči bi se celo smelo, da je tekst povečini le pojasnilo k pestremu slikovnemu gradivu.

Na koncu je dodan delu seznam literature, sledi na 34 straneh povzetek v francoščini, nato seznam slik prav tako v francoščini in krajevno kazalo, na koncu pa je v dvobarvnem tisku dodan še pregleden zemljevid vodnih koles na Slovenskem okrog leta 1900.

Bogo Teplý

Šaljive narodne priče. Odabrao i priredio Alija Bejtici, Seljačka Sloga. Zagreb 1955.

Ova zbirka, koja većim svojim dijelom ne sadži baš prave pripovijetke, nego ponajviše one tako zvane kratke šalē, pošalice, pošurice, dosjetke, anegdote, ono što mi često, prema Nijemcima, nazivamo »vic«, odlikuje se nekim svojim izvrsnim svojstvima. Prikupljene iz većeg broja prilično zaturenih zbirki, malo upotrebljavanih za sastavljanje ovakvih srodnih izbora, ove su priče trajno svjedočanstvo o našim geografskim prostorima. Bez obzira na sve nedostatke što ćemo ih kasnije spomenuti, čini nam se da je autor ovim svojim izborom, namijenjenim najširim pučkim slojevima, pokazao izvanredno osjetilo za duh, mentalitet, za specifiku čovjeka i sredine, kako su ih stoljeća historije oblikovala u nekim našim krajevima (pokazao je taj smisao nažalost samo za neke krajeve). Čini nam se velikom prednošću ove zbirke činjenica što je autor iz onog mnoštva kratkih šaljivih priča uspio odabrati gotovo isključivo takve što su natopljene zaista mirisom ove naše zemlje i time pročišćeno, a nenametljivo iznijeti pred čitaoca nešto od najvrednijega u narodnoj priči i folkloru uopće.

Svoje je priče podijelio u više skupina, neke tematski, a neke po obliku. One po obliku, prema našem mišljenju, neuspjelo su razvrstane: humoreske, poudugačice, kratke pošalice sadržajem i formom zadiru jedne u druge, miješaju se, a ni termini im nisu naj sretniji; humoreska na primjer ne odgovara ni stručnoj folklornoj ni pučkoj terminologiji, a niti tradiciji ranijih izdavača. One tematske skupine, međutim, vrlo su karakteristične i samim svojim rasporedom impliciraju čitaocu nešto od svega što je u prošlosti činilo kod nas temelje narodnog života, a time se nužno odrazilo i u priči; to su Bejticeve priče o heri, hodže i popovi, age i čipčije, ciganska domišljatost. Steta što tih tematskih skupine nema više i što su regionalno suviše ograničene. Ali i ovako one govore vrlo mnogo. Kako je neumrlu u njima lik here, onog izmučenog gladnog kmeta, varanog i tlačenog, koji je

od života naučijo kako se lukavo i domišljato, dopušteno ili nedopušteno, uvijek okretno iznudiše i stječe sve ono što se ne daje samo, koga je kroz vjekove održavao njegov opori galgen humor! Tako su jednako plastični tu likovi popova, hodža, Cigana i drugih. Moramo se diviti obilju života što izvire iz tih kratkih, naoko bezazlenih anegdota. U zbirci ima više duhovitih priča o lopovima. Tekstovi br. 19, 48 i 55 predstavljaju na primjer tri osobene i među sobom različite varijante one priče o lopovima-drugovima, koji po nekoliko puta jedni drugima krađu isto meso. Taj je motiv stočne krađe vrlo simptomatičan za naš brdski pastirski element (nostalom, ne samo kod nas!).

Mnoge od ovih priča dvjema-trima crticama izvanredno živo dočaravaju sredinu i mentalitet. Takva je na primjer priča o tome kako hero i hodža dijele megdan (br. 84), ili »Sujo belajdzija« (br. 14), ili ona o sporom i spokojnom sarajevskom slugi (br. 62), ona o predodžbama o drugome svijetu (br. 59) i mnoge druge. Pri tome valja znati jedno: svojim živim oblikom, jezikom, odlikama ambijenta sve su ove priče potpuno naše, ali motivi su gotovo kod svijih njih međunarodni, putujući. Priča o Suji belajdziji, tako natopljena starom sarajevskom atmosferom, ipak je genetički vezana s raširenim međunarodnim motivom, što ga znamo i iz francuske pjesmice »Tout va très bien, madame la marquise« ili iz ruske pučke drame »Golyj barin«. Priča o kneževoj slanini (br. 27) inače krasan odraz socijalnih prilika, prodiranja lihvarških odnosa na naše selo, ipak je ujedno vezana i s međunarodnim motivom o zatečenom lopovu, koji domišljato sebe prikazuje kao đavola, motivom što ga susrećemo već u Grimmelhausenovom romanu »Simplicius Simplicissimus«. Takvih je još i očiglednijih primjera naći ćemo u brojnim tekstovima ove zbirke.

Govorimo o tom pitanju opširnije, jer nam se čini pogrešnim autorovo mišljenje, izneseno u predgovoru, u kome on navodi kako je nastojao »da u zbirku uđu takve šale, za koje se zna, ili za koje se može bar pretpostaviti da su nikle na našem tlu«. Autor želi time »jače istaknuti značajke našeg narodnog humora i doprinos našeg naroda u izgradnji humorističke književnosti«. Konkretna analiza pretežne većine ovih tekstova lako može pokazati kako je živo oblikovanje tih priča zaista specifično naše, ali motivi ne izviru kod nas, već su, kao što smo rekli, međunarodni. Iz ove prve pogreške autor upada u drugu, težu, u nepravdu prema folkloru nekih naših krajeva. On kaže doslovce: »Iz istih razloga ovdje nisu zastupljene ni kajkavske narodne šale, jer se najvećim dijelom osnivaju, kako je već istaknuto, na stranom humoru.« Pri tome on misli na Lovrenčevićeva Petricu Kerempuha, koji je poznat kao kompilacija Tilla Eulenspiegela. Ali uz ovu prevedenu popularnu zbirku, kakvih imaju još mnogi drugi krajevi i narodi, naši kajkavci raspolazu znatnim bogatstvom izvrsnih šaljivih priča, originalnih upravo tako mnogo ili tako malo kao i svi ostali tekstovi Bejtšićeve zbirke. Treba samo pogledati priče Dokušeca, Strohala, Plohl-Herdvigova, Valjavca, Langa, Kolarskoga i drugih. Nezgodno je to stvarati »rangliste« folklori pojedinih krajeva, što autor pokušava na više mjesta u svom predgovoru. Očito je da on najbolje pozna i najviše naginje pričama iz Bosne i Hercegovine. Možda bi bolje bilo da je zbirku sastavio isključivo na osnovu grade iz tih krajeva, jer je malo nezgodno i nepravedno to što je on u okviru zajedničke zbirke tim tekstovima dao tako naglašeno dominantno mjesto (više od dvije trećine ukupnog broja priča).

Kada je riječ o pojedinim krajevima, htjeli bismo još nešto reći. Imajući u vidu da je knjiga namijenjena širokoj čitalačkoj publici, autor je posve ispravno nastojao približiti te tekstove čitačima time, da ispod svake priče navede iz kog kraja ona potječe. No kako to u pretežnom broju slučajeva nije poznato, jer prvi izdavači obično nisu donosili tih podataka, to se autor morao povoditi za sekundarnim indicijama, koje lako mogu prevariti, pa su i njega koji put prevarile. Da je on u predgovoru naveo kriterije po kojima je određivao lokalizaciju priča i da je ujedno dopustio mogućnost izvjesnih

pogreška pri tome, bio bi izbjegao nepotrebnom prigovoru, a ujedno bi udovoljio zahtjevima obrazovanih čitača.

Izdanju se potkrala i jedna veća štamparska pogreška; u popisu izvora dvaput se (pod brojevima 3 i 4) navodi ista Vrčevićeva zbirka; čini nam se da priče, navedene pod brojem 3, umjesto naslova citiranog u knjizi, stvarno potječu iz zbirke: Vuk Vrčević, Srpske narodne pripovijetke, ponajviše kratke i šaljive, Beograd 1868.

Ako smo govorili o nedostacima, nije to zato da umanjimo vrijednost ovoj zbirci, koju po mnogim svojstvima smatramo zaista odličnom, nego samo zato, jer nam se čini da ovakva vrst kritike može nešto doprinijeti usavršavanju budućih sličnih izdanja. Spomenut ćemo još ukusnu opremu i duhovite ilustracije Eme Bursača, što sve zajedno čini knjigu vrijednom i uspjelom.

Maja Bošković-Stulli

Hamid Dizdar, Narodne pripovijetke iz Bosne i Hercegovine, Seljačka knjiga, Sarajevo 1952.

Svakako je izdanje narodnih pripovijedaka, pogotovo onda kad ne ponavlja ono tridesetak prečesto već eksploatiranih tekstova, za nas uvijek pozitivna dobit. Naše su narodne pripovijetke izvanredna kulturna i umjetnička vrijednost, a toliko leže eto nepoznate i zakopane. U tom smislu pozdravljamo (doduše s priličnim zakašnjenjem) i ovo izdanje bosanskih narodnih pripovijedaka. Veći dio ovih tekstova (iako ne svi) nose u sebi najbolje kvalitete čudesne narodne priče: razigranu fantaziju, prepletenu s društvenim i psihološkim elementima svakodnevnog života; posebnu konciznost i ekonomiku jezika narodne priče; naivnost uz umjetničku zrelost.

Ove priče iz Bosne i Hercegovine posebno odišu orijentalnim koloritom, što je stvarna odlika priče u tim krajevima, a ovdje je djelomično rezultat još i redaktorova izbora. Ne možemo u ovoj kratkoj recenziji dati ocjenu pojedinih priča niti analizu orientalskih elemenata, već ćemo umjesto toga samo upozoriti na nevjerojatno blisku vezu i čestu nedvojbenu genetičku srodnost ovih priča s turskima, kako se to otkriva usporedbom s indeksom turskih narodnih priča (W. Eberhard und P. N. Boratav, Typen türkischer Volksmärchen, Wiesbaden 1953). Nije u pitanju samo adekvatnost tipova priče (koju bismo mogli naći u repertoaru gotovo svakoga naroda), već je ovdje ta srodnost izražena jezičkim turecizmima, istim ličnim imenima, kompozicijom priče, tipom kontaminacije, brojnim sitnim detaljima, koji se ne mogu riječima tako lako izraziti. Zlatumbeg iz naše priče zove se Tozlubey u turskoj; bulbul-pticu traže braća i u našoj i u turskoj priči; naš Čelo to je turski Keloglan; karakteristična lančana priča »Oklen ingleskoj kraljici tolike pare« istočnog je karaktera, kao i prepletenost, šarenilo motiva u drugim nekim pričama. Da ne duljimo, navest ćemo uz naše tekstove odgovarajuće brojeve indeksa turskih priča.

Ateš Periša — EB 215; Biberčić — EB 72; Babovina — EB 75; Kabadaluk — EB 126; Carev najmlađi sin — EB 72; Ko dobro čini ne kaje se — EB 62; Čudotvorni prsten — EB 180; Zlatna djeca — EB 259; Carević i divova keji — EB 212, 3 c, 4; Djevojka-ptica zlatna perja — EB 198; Sedam braće i sedam divova — EB 215; Srećni sat — EB 206 + 125 IV; Čelo carev zet — EB 158 (vidi i 257); Vezena marama — EB 177 (donekle); Otac i njegove kćeri — EB 97; Ciganin i divovi — EB 162; Zlatumbeg — EB 34; Pravda i krivda — EB 206; Oklen ingleskoj kraljici toliko pare — EB 315 (za jedan motiv lančane priče); Titiz i džomet — EB 67; Vezirov sin — EB 175; Noćnica — EB 185; Mala vilanije folklorno; Dijete sa devet čiraka — EB 180; Maćeha — EB 167; Materine suze — nismo našli tursku paralelu (motiv kao u Grimm KHM 109. Das Totenhemdchen); Sudbina — nismo našli tursku paralelu (donekle kao AT 460 B).